

Její věrnost jedné instituci a téměř padesátiletá činnost ve službách knih si zasluhuje naše uznání. Rádi bychom jí popřáli hodně dalších, zdravých a úspěšných let, pohodu se dvěma vnoučky v rodině syna Jiřího a bukolické pobyty na chaloupce.

Redakce

Mgr. A. Skwarlová (vlevo) s ředitelem dr. M. Sekerou a dr. E. Lachmanovou. Foto: Bc. Patr Brůna.

Loučení dne 22. 3. 2011 v Knihovně Národního muzea – dr. Helga Turková a Mgr. A. Skwarlová.

AKTUALITY

Seminář

35. seminář knihovníků muzeí a galerií při Asociaci muzeí a galerií ČR se konal se zahraniční účastí v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně. Program semináře tradičně připravil výkonný výbor komise knihovníků při AMG v úzké spolupráci s Mgr. Gabrielou Chromcovou z hostitelské instituce. První den odpoledne, 6. 9. 2011, po prezenci účastníků v Kulturním a společenském středisku /KASS/ Střelnice Český Těšín, seminář slavnostně zahájili členka exekutivy AMG Mgr. Irena Chovančíková a ředitel Muzea Těšínska PaedDr. Zbyšek Ondřeka. Poté proběhla valná hromada, na které přednesla podrobnou zprávu o činnosti komise knihovníků její předsedkyně PhDr. Štěpánka Běhalová, Ph.D. Po odsouhlasení této zprávy řídila odborný program PhDr. Jarmila Okrouhliková, emeritní předsedkyně komise.

V prvním bloku Zprávy z muzeí přednesli svoje příspěvky jednotliví zástupci regionů ve výkonném výboru. Po přestávce velký blok Rozvoj muzejních knihoven zahájil PhDr. Vít Richter z Národní knihovny ČR. Pokračovali PhDr. Jarmila Okrouhliková, PhDr. Ila Šedo a Mgr. Lucie Chrátová. První den uzavřel svým referátem PhDr. Martin Sekera – Knihovna Národního muzea před stěhováním, při stěhování a po stěhování. Večer následovalo vzorně připravené společenské setkání účastníků semináře, kde se přítomní seznamovali a mohli si vyměňovat své zkušenosti.

Druhý den, 7. 9. 2011, po prezentaci firem moderovala blok Digitalizace v muzejních a galerijních knihovnách Mgr. Alena Petruželková. Následující panelové diskuze se účastnil PhDr. Richard Šípek z oddělení rukopisů a starých tisků KNM. Odpoledne byl na programu blok Sbírkové fondy v muzejních knihovnách, převážně s referáty polských kolegů. O spolupráci s historickými knihovnami v Těšíně promluvila PhDr. Anežka Baďurová.

Večer proběhla odborná exkurze s návštěvou Archeoparku v Chotěbuzi-Podoboře.

Poslední den 8. 9. 2011 po návštěvě Muzea Těšínska pokračovala odborná exkurze zajímavými prohlídkami historických a muzejních knihoven v Těšíně (Cieszyn). Polští kolegové nám věnovali veškerou pozornost při zodpovídání dotazů.

Seminář se uskutečnil ve spolupráci s Asociací muzeí a galerií ČR a za finanční podpory Ministerstva kultury ČR. Partnerem semináře byla Scanservice a.s. a mezi sponzory bylo šest dalších firem (Těšínská tiskárna a.s., LANius s.r.o., firma Zdeněk Bláha, Bach systems s.r.o., AMPACO ČR s.r.o. a KPSYS spol. s.r.o.).

Naše závěrečné díky platily řediteli muzea PaedDr. Zbyšku Ondřekovi, jeho všem spolupracovníkům, sponzorům a hlavně knihovnici Mgr. Gabriele Chromcové. Příští seminář v roce 2012 by se měl konat v Uherském Hradišti.

Helga Turková

Foto: Muzeum Těšínska.

Digitální knihovna kramářských tisků Špalíček

Internetová knihovna kramářských tisků je výsledkem grantového projektu Výzkumu a vývoje Ministerstva kultury ČR, probíhajícího v Knihovně Národního muzea v letech 2008–2011.

Proč tento projekt vznikl?

Knihovna Národního muzea opatruje nejrozsáhlejší sbírku kramářských tisků, především kramářských písní, v České republice. Jde o sbírku o rozsahu více než 35 tisíc zpracovaných a circa 15 tisíc nezpracovaných tisků. Sbírkou je zpracována v lístkovém katalogu, který doposud nebyl digitalizován, především pro komplexnost zpracovávaných údajů, které umožňují vyhledávání – kromě hlavního katalogu, řazeného podle incipitů tisků, je zpracován rozsáhlý odkazový aparát, který především slouží pro vědecké a prezentační využití sbírky.

Snaha zpřístupnit informace, uložené v katalogu a odkazových rejstřících, byla prvotním impulzem vzniku projektu digitální knihovny.

Databázové zpracování údajů o tiscích se jeví jako ideální způsob zpracování údajů pro práci se sbírkou a vyhledávání jednotlivých tisků.

Jelikož jde o materiál v časovém rozmezí od 17. do počátku 20. století, najdeme zde rozsáhlý soubor starých tisků a tisků z přelomu 18. a 19. století, kterým chybí vročení (případně veškeré údaje o tisku) a neexistuje jasný předěl mezi produkcí starou a novější, bylo při katalogizaci tisků třeba podrobně zpracovat i fyzické znaky tisků – obrazový doprovod textu a tiskové ozdoby, zrcadlo tisku, případně další zvláštnosti tisku. Přes to vše se badatelé i katalogizátoři potýkali s problémem určení totožnosti různých vydání tisků, které se mnohdy liší pouze v drobných a v rámci katalogizace těžko podchytilitelných detailech.

Už v roce 1961 navrhoval z tohoto důvodu na konferenci Václavkova Olomouc v příspěvku věnovaném katalogizaci kramářských písní tehdejší pracovník Knihovny Národního muzea, PhDr. Karel Bezděk:

„Pro sestavení centrálního katalogu kramářských písní bude vhodné uvažovat o přefotografování titulních listů (případně celých tisků) a fotokopie připojit k hlavnímu záznamu v katalogu.“¹

Myšlenka připojit k bibliografickému popisu tisku obrazovou dokumentaci tedy není nijak nová, ani převratná, nicméně teprve moderní technologie umožňují její plné využití a širokou přístupnost. Digitální zpracování tisků dává možnost přímo propojit popis tisku, rozsáhlý odkazový aparát a zároveň zobrazit kopii samotného tisku.

Digitální knihovna se už nemusí vázat na místo uložení a její pole působnosti může být mnohem širší.

Co tedy knihovna skutečně přinese svým potenciálním čtenářům? Koho by měla a mohla oslovit?

Kromě knihovníků a badatelů v knihovědných oborech ji lze díky podrobnému odkazovému aparátu (a fulltextovému vyhledávání) využít v oblasti jazykovědy, literární vědy, hudební vědy, historie a etnologie a dalších společenskovědních oborech. Zveřejněný materiál bude možno využít také jako neotřelou pomůcku pro pedagogy na různých stupních škol. Doufáme ovšem, že bude přínosem i pro širší veřejnost, pro ty, kteří hledají netradiční zábavu, poučení nebo inspiraci pro vlastní tvorbu.

Výběr materiálu pro budoucí digitální databázi z rozsáhlého fondu kramářských tisků KNM se ukázal jako nesnadný oříšek. V databázi se objeví 40 tisíc jednotlivých obrazů, což je celkem 3 783 jednotlivých tisků a konvolutů. Ač to rozhodně není malé číslo, v poměru k celkovému rozsahu sbírky se jedná o poměrně malou část fondu. Kurátoři sbírky, kteří projekt zpracovávají, se přesto snažili o co největší výpovědní hodnotu jak po stránce tematické, tak z hlediska časového, a chtěli ukázat způsob, jakým byly jednotlivé texty šířeny a vydávány. Digitální knihovna by tak měla alespoň částečně reprezentovat skutečný poměr jednotlivých typů a témat.

Tento záměr se podařilo poměrně dobře dodržet v případě žánru kramářské písně, na kterou byl kladen důraz i při tvorbě sbírky kramářských tisků v oddělení knižní kultury Knihovny Národního muzea. Ostatní žánrové celky (drobné tisky, prozaické kramářské tisky, modlitby, pobožnosti, litanie a modernější kuplet) jsou obsaženy spíše okrajově. V budoucnu by měla být knihovna dále doplňována o další tisky ze sbírky Knihovny Národního muzea a pokud možno i o kramářské tisky z dalších institucí, které často vlastní či spravují velké množství tisků, které ve sbírkách KNM obsaženy nejsou, nejde tedy o uzavřený projekt.

Kramářské tisky jsou značně rozrůzněnou skupinou okrajové literatury, která se řadí k tzv. literatuře pololidové. Její kořeny sahají již do 16. století – vyvíjela se na jedné straně ze zpravodajské letákové literatury, na straně druhé potom souvisela s kancionálovou písňovou tvorbou. Spojuje je kromě podobnosti jejich fyzické podoby a malého rozsahu také způsob šíření a shodné publikum. Jak světské, tak náboženské tisky se prodávaly na poutích a na jarmarcích, ale také v knihářských dílnách a skladech tiskařů, případně podomním prodejem. Autory většinou neznáme, ale často jimi byli přímo jejich prodávači, kteří buď přebírali starší texty, nebo tvořili texty vlastní, zvláště pokud se věnovali aktuálním tématům. Jejich zákazníci – posluchači – byli hlavně obyčejní obyvatelé měst či venkova, i když povědomí o žánru bylo širší. Ve většině případů nešlo o tisky určené k soukromému čtení, ale o texty určené také k ústnímu přednesu a dalšímu šíření tímto způsobem. Vypovídají tedy mnoho o životě lidí, kteří je četli a poslouchali a výběr témat odpovídá vkusu a potřebám této vrstvy obyvatelstva. Náboženské tisky tvořily větší část celkového objemu produkce, některé náboženské texty pak byly tištěny de facto po celou dobu rozkvětu kramářských tisků, zvláště to platí pro období 18. a 19. století. Z náboženských témat na prvním místě najdeme úctu k Panně Marii a velké množství mariánských poutních písní, téma zbožnosti a pokání z hříchů a písně a modlitby k jednotlivým katolickým světcům, z nichž největší oblibu získal sv. Jan Nepomucký. Známe i protestantské tisky, ale jsou jen zlomkem celkové produkce.

Světská produkce se zaměřuje na zprávy o časových událostech mezinárodního i místního významu, válkách, katastrofách, neštěstích, zázracích, vraždách, ale také nových

¹ BEZDĚK, Karel. Stav a zpracování sbírek kramářských tisků. In DVORÁK, Jaromír; KVAPIL, Josef Š. (edd.) Václavkova Olomouc 1961 : Sborník referátů a diskusních příspěvků o kramářské písni. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1963. s. 346.

vynálezech. Nejsou pouhou zprávou, ale obsahují i mravní poučení, které je spojuje s kramářskými tisky s náboženskou tematikou.

K těmto dvěma proudům v rámci kramářské literatury se postupem doby stále výrazněji přidával prvek zábavy, zatímco se s rozšířením novin postupně oslabovala jejich zpravodajská funkce. V českém prostředí byly kramářské tisky též médiem pro šíření lyrických písní, především s milostnou tematikou, vojenských písní, často založených na lidové písňové poezii, a také písní se společenskými náměty jako manželství, pijáctví nebo móda.

Z dnešního hlediska jsou kramářské tisky zajímavým literárním dokladem doby svého vzniku, které nám dávají nahlédnout do myšlenkového světa svých autorů, čtenářů a posluchačů, do každodenního života širokých vrstev obyvatelstva a jejich náhledu na dobové události, které jinak můžeme nahlížet většinou pouze zprostředkovaně očima příslušníků vzdělanějších vrstev, kteří spíše mohli zanechat nějaké svědectví.

Proč Špalíček?

Levné kramářské tisky, hlavně písně a modlitby, byly často vedle modlitebních knížek jedinou literaturou, kterou bylo možno v lidové domácnosti nalézt. Lidé si je často podomácku svazovali do improvizovaných vazeb z kůže nebo plátna – takové svazky mohly obsahovat tisky z období i více než sta let a dědily se v rodině z generace na generaci. Těmto tiskům se říkalo špalíčky.

Takovým „konvolutem“ je ve virtuální rovině i digitální knihovna kramářských tisků, ve které lze najít vedle sebe rozličné materiály z období více než tří století.

Kde je možno projekt sledovat?

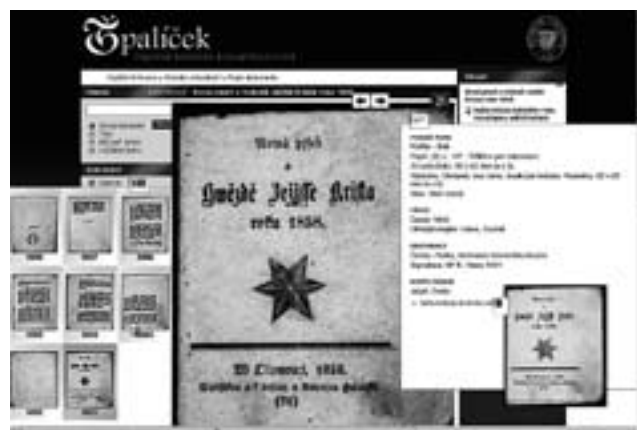
Digitální knihovnu je možno nalézt již nyní ve zkušebním provozu na stránkách www.spalicek.net, dokončena by měla být na začátku roku 2012, kdy se na stránkách objeví její definitivní verze. V průběhu roku 2012 by měla být knihovna doplněna o představení kramářských tisků, bibliografii literatury k problematice kramářských tisků a další materiály, které umožní čtenářům lepší orientaci nejen v digitální knihovně, ale i v žánru kramářských tisků jako takovém.

Metadata, která tvoří podklad pro databázi, se vytvářejí v XML formátu dle mezinárodní iniciativy TEI (Text Encoding Initiative na stránkách www.tei-c.org). V rámci projektu bylo vytvořeno také rozhraní pro tvorbu těchto metadat (či katalogizačních záznamů) Ignis, které je volně k dispozici pod otevřenou licencí (ke stažení na <http://code.google.com/p/ignis/>). V následujícím roce by měl být program rozšířen o jednoduchou správu dat a možnost tiskových výstupů, což by mělo zajistit jeho použitelnost pro zpracování kramářských tisků i v dalších institucích.

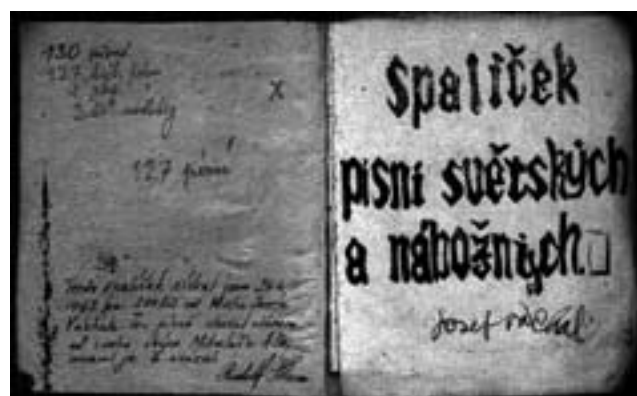
Do budoucnosti – bohužel při současných možnostech zřejmě ještě vzdálené – by bylo možno digitální knihovnu zhodnotit doplněním plných textů tisků. Poškození tisků různé typy sazby – písně byly do poloviny 19. století tištěny téměř výhradně v gotickém písmu (švabach, fraktura) a značná část produkce z druhé poloviny 19. století zachovávala tradiční použití fraktury – v současné době znamenají faktickou nemožnost použití metod optického převodu textu (OCR), které by znamenalo vysoké náklady na samotný převod a následnou kontrolu chyb.

Abeceda aneb odpověď ženy na zlý muže. Variace na oblíbenou Abecedu ženskou, vypočítávající špatné ženské vlastnosti. (1. pol. 19. století).

Digitální knihovna kramářských tisků Špalíček v současné podobě.

Titulní list špalíčku kramářských tisků, vytvořený výtvarníkem Josefem Váchalem v roce 1911.

Pro značnou část laických čtenářů to znamená horší dostupnost zvláště starších textů.

Plné texty by byly cenným pramenem pro diachronní studium jazyka, nářečí a lidových výrazů a otevřely by další dimenzi možností vyhledávání při práci s kramářskými texty. Cesta k dalšímu z kvalitnější a rozšíření možností využití databáze by v delším časovém horizontu měla vést právě tudy.

Iva Bydžovská

Opravený hrob Jarmila Krecara z Růžokvětu na Olšanech

Jako poděkování za velkorysý Krecarův dar uměleckých a knižních sbírek se Národní muzeum zavázalo v roce 1960 pravidelně pečovat o jeho hrob na Olšanských hřbitovech. V roce 2011 bylo z důvodu neutěšeného stavu Krecarova hrobu přikročeno k jeho generální rekonstrukci. Nedostatek finančních prostředků nakonec vedl Národní muzeum k vyhlášení veřejné sbírky, díky které se mohla rekonstrukce skutečně realizovat. Náhrobek byl celý zbroušen, vysypán kamennou drtí a opatřen žulovou destičkou (Impala) s nápisem Jarmil Krecar z Růžokvětu – spisovatel – 1884–1959. U hrobu byla umístěna i informační tabule, seznamující stručně se životem a dílem této osobnosti. Slavnostního odhalení opraveného hrobu, které se uskutečnilo v pátek 9. září 2011, se zúčastnili sponzoři opravy, pracovníci Knihovny NM a členové Matice české, kteří hlavní měrou na opravu hrobu přispěli. Za společnost PATRIA zde promluvil její předseda Václav Moucha. Petr Kubát z Jihočeské univerzity pak stručně představil dílo J. Krecara. O celou akci projevovala zájem i zpěvačka Anna K. (vlastním jménem Luciana Krecarová), která je Krecarovou prapraneteří.

Pavel Muchka

Generální opravu hrobu Jarmila Krecara z Růžokvětu provedlo za režijní cenu Kamenictví Obelisk, Praha 9 (Tomáš Vystyd).

Celkové náklady na opravu hrobu	7 785 Kč
Přehled sponzorů:	
Klub pražských spisovatelů PATRIA,	1 000 Kč
společnost pro ochranu kulturního dědictví	2 000 Kč
Jitka a Boris Titzlovi, Praha	2 000 Kč
Jarmila Kučerová, Praha	1 000 Kč
Člen Matice české (nechce být uveden)	400 Kč
Pavel Muchka, Praha	600 Kč
Eva Ryšavá, Praha	500 Kč
Miluše Janečková, Praha	100 Kč
Alois Marhoul, spisovatel, Čisovice	185 Kč

Opravený hrob Jarmila Krecara z Růžokvětu s informační tabulí – Olšanské hřbitovy IX., 8. oddělení, hrob č. 201. Foto: Daniel Poláček.

Účastníci slavnostního odhalení opraveného Krecarova hrobu dne 9. 9. 2011 (zleva: Helga Turková, Luboš Antonín, Eva Ryšavá, Anna Konůpková, Marie Jírová, Dagmar Semecká, Pavel Muchka, Petr Kubát, Jarmila Kučerová, Václav Moucha). Foto: Daniel Poláček.

Informační tabule u Krecarova hrobu. Autorem textu je Pavel Muchka.